ŚWIETAČ

Biełaruskaja štotydniowaja hazeta.

Adrys rädakcii:
Pitrahrad, Kabineckaja wul. № 4, 18.

№ 2 9—XI 1916 hodu.

Pa asobku nomir 10 kapiejak.

Jz pirasyłkaj:
Na 12 miesicaû 3 rubli
Na 6 miesicaû 1 rub. 50 k.

Daûniejšymi časami usio światło biaz słońca u chaciä — što sa świetača.

Dzie świet treba tudy bližej padnosicca świetač, utykaicca łučyna u jaho—i jość kamu dziäržać i świacić.

Kali treba świet na ûsiu chatu — dyk stawicca świetač bližej siarodku chaty i bližej stała, utykajuć u świetač łučynu adnu a to i nieskulki; haryć łučyna z usich bakoû świetača i na ûsie baki ad świetača świetła u chaciä.

A nima świetača — choć ty bywała u zuby utkni łučynu kab paświacić rukam.

Nima świetača—ciomna u chaciä.

Al' źmianilisia časy; zwioûsia świetač, — astaûsia pa im tolki uspamin.

Jość ciapier šmat z čaho aświacić chatu; zawodzicca užo pa chatach i i elektryka,

Dy wot u hałoûkach ludzkich — šmat jašče paciomku.

Treba tut świetač taki, z katoraha światło u hałoûku ludzkuju pranikłab až da rozumu.

Heta hazetka nichaj budziä takim Świetačam.

Z jaje nichaj jasnaść padzieć na tyja paciomki pa hałoûkach ludzkich, dzie kryicca i hłušycca świetu ni abačyušy šmat čaho darahoha, ni acańionaha u ludzkich mazgoch.

Nichaj toja darahoja z paciomkaû na świet pakažycca, nichaj i haspadaru i usim ludzcam pojdźić jano na karyść, na dabro.

Dajža Božä!

A. Adamčyk.

* *
*

Ni biaduj hałoûka
Što ščaścia ni maiš,
A biaduj hałoûka
Što praûdy ni znaiš.

a—b.

* *
*

Świetaču.

S prywietam „Świetač" skromna
Zjaûlaicca da nas,
Kali na swiecia ciomna,
Jak miłaści łuč zhas.
Prychodzić kab u hory
Narod naš wïsialić,
Zniać nakidź sumu, zmory,
Świathła, spakoju ûlić.
Jak wiestaûnik dzion jasnych
Idzie da smutnych chat:
S paciechaj la niščasnych,
U razryûku dziela swiat.
Nichajža Twoj wiasioły
Świątlisty ahniaświet
Spatkajuć miła sioły,
Kab dobry byû pasled.
Kab znikli ciemry chmary,
Jak Ty aświeciš šlak,
Kab ščeźli ûroki čary,
I załamy ni û znak.

Swiaciš nam, „Swietač“ miły,
Pramiennaściaj światoj,
Chaj Boh Tabie dašć siły
Zmahacca z cïmnatoj.

A. Ziaziula.

Minsk.

Da kabiet.

Siastrycy!

Miejscy ich zmušany ciapier zaniać kabiety. Tam nawat, kudy nikoli dahetul ni dapuskali ich, ciapier — proša! dźwiery naściž!

Ahulnaja ličba pracaûničak praz dwa astatnija hady pawialičyłasia — ahułam kažučy — u try razy prociû taho sto było pïrad wajnoj.

Pa kantorach čuć nïa ûsiudy ciapier kabiet bolš pracuić jak mužčyn.

Na fabrykach kabiety pracujuć razam iz mužčynami, — zarablajuć roûna iz imi.

Pa wioskach kabiety ciapier usiočysta robiuć: dzie ni było mody, kab kabiety kasili, kab arali — dyk ciapier heta robiuć. Tam na ich spała usia praca u haspadarcy.

Tak, na rabotnicu — da pracy zdałasia kabieta zdolnaju.

Alï kabiety zaûsiody adstawali daloka ad hrumadzianskaj pracy. Čamu?

Šmat było usïlakich natoja pryčyn. Alï ciapier — hodzï. Hodzi — skazać musim — i zažydać musim i uziacca musim iści z našym wiekam — prystupić da hrumadzianskaj pracy. I pierš zaûsio musim padbać ab nas samich, ab kabietach. My sami siabie najlepi znaïm, my sami siabie lahčej udaskunalić možym da žyćcia karysnaha na świeciä

Ciapier, kali wajenny čas šmat nam daû prastoru da pracy, šmat spała nam na plečy chłapot i hora,— musim zadumacca: jakby nam raskinutym pa asobku ni zmarnieć, a kab u kupu dzie nam časam zhrumadzicca i ab swajej doliniadoli padbać.

Nas hadawali tak, što my stalisia bolš učuciowyja, sentymentalnyja, alï — biaž hartu u charaktary, biaž nawyku da tworčaj pracy.

My ciapier kinulisia na mužčynskija miejscy dźla zarabotkaû. My ciapier musim kinucca na muščynskija miejscy i u hrumadzianskaj pracy.

My musim być staršynami i kiraûnikami hrumadzianskich tawarystwaû śielskahaspadarskich, kooperatyûnych, kredytowych (banĉkoû), i usälakich inšych. Musim pracawać u škołach, u hazetach, u kamitetach dla pomačy adny adnym i ûsim.

Pracy šmat. Tolki śmieła da jaje bracca, tolki mieć pad saboj hrunt pad nahami, a nad saboj zorku — puciawinku — Ideju.

Alonka.

Piciar, 27—X—1916.

* * *

Nichaj chto možyć adhukniecca,
Nichaj chto možyć adzawiecca,
Nichaj pa słowu každy skažyć,
Nichaj rabić-što j jak pakažyć.

a—b.

Natta pilnaja sprawa.

Toj razumny haspadar, katory napierad wiedać staraicca—što jamu niekaliśći treba budzić mieć ci zrabić — i katory zahadziä dbaić ab toja, dy ciapier užo pačynaić rabić što možna, kab na paru mieć usio, što treba budzïć mieć.

A chto ni tak robić—z taho śmiajucca ludzi, što „biarecca sabak karmić kali užo na paläwanniä trebaiści?

Wotaž, kab być starannymi ludźmi, musim dbać ciapier užo äb toja, što treba budzić ludziam nizadoûha.

Miž inšym treba budzić mieć — z čaho budawacca našym sïlanam pośla wajny. Wiedama, što za čas wajny najboli — dyk niemïc nahłumiû siakučy les i wywoziučy u Niamieččynu. Takšto budawacca z biarwieńnia, tak jak dahetul biełarusy budawalisia, niûdasca chiba, bo lesu nidakupiśsia: tam dzie wajna dajšła—budzić jaho mała i budzić jon darahi. Chacia kab stała biarweńnia na belki, na krochły, a na ścieny treba staracca jakoha druhoha materyjału.

Nikatoryja pamyšlajuć budawać ścieny z betonu. Nu, hetkaja budowa doraha abojdzicca, bo i cemant u canie budzić, a majstry da hetkaj budowy dyk i što doraha abojducca. I, praûdu skazać, što cementowyja ścieny natta mocny, alï prapuskajuć wilgać, dyk chatu z cementu budawać ni warta.

Rachujučy natoja, što dla rabotnikaû budzić šmat pracy pośla wajny i što rabotnik, dy jašče wučony, budzić dòrah, — dyk treba sïlanam znajści sposab—kab sami budawacca mahli.

Hetki sposab jość: budawacca z cehły—dyk heta usiaki zrabić možyć, chto choć-choć što rabić umieić. Kłaści ścieny z cehły—heta każdaja sprytnaja kabieta rabić možyć. A na ścieny, dy dla takich ni wysokich budynkaû jak wiaskowyja, dyk aby jak wypalinaja cehła hodzicca. Lepi wypalinaja cehła patrebna na piečy, na wuhły, a na bočnyja ścieny dyk aby jakaja cehła dobra.

Takuju cehłu wypalić taksama ni wialikaja nawuka. A na apał cehły droû znajdzicca, bo łomu u lesia za čas wajny šmat nabiarecca. Značycca, wypalić cehłu nia doraha abojdzicca.

A zrabić cehłu z hliny — jašče lahčej: wykapać jamu, nakidać hliny, i wadzić kania pa hliniä — jon wymiasić. U formu ułažyć peûnaž bïz nawuk nałažycca možna. Oś uwieś strach z rabotaj cehły.

Ścieny budynkaû na chlawy dyk možna rabić z cehły nipalinaj, budzić trywać hadoû dźwieścia! Budujuć ludzi i chaty z cehły nipalïnaj, ali tady treba rabić toûstyja ścieny, pa 20 wiarškoû taûścinioj. Cianiejšyja ścieny buduć wilgotnyja.

Wotaž kab pośla wajny dać ludziam skoryńka cehłu da budowy, dyk ciapier užo treba kab ludzi sprytniejšyja padumali—dzie wybrać miejscy na cagielniu. Ciapier treba užo wywiedać— dzie lepšaja hlina, dzie jaje šmat jość i dzie možna załažyć wialikuju cagielniu-fabryku (kirpičny zawod). A kali natoja šmat treba budzïć hrošy, dyk treba złažycca, siabrynoj sabrać hrošy. Hetyjaž składčyny prynamsia treba rabić ciapier, a nia pośla, ni tady—pośla wajny — kali budzïć pilniejšaja rabota, kali treba mieć hatowyja hrošy i hatowyja strumenty da cahielni, da fabryki, kab štonajchutčej dać ludziam cehłu. Značycca čas padumać ab cagielniach.

S. Hryškiewič.

Dumki da hramatyki.

Kalï zawodzicca hramatyčny sposab pisańnia, to heta razumieć treba — što zawodzicca adnastajny sposab pisańnia słoû, nia źmïniajučy sposaba wyhaworu ich.

Pišuć:

sinij*a* — sinij*e* — sini*i*
pieknyj*a* — pieknyj*e* — piekny*i*
dobryj*a* — dobryj*e* — dobry*i*
miłyj*a* — miłyj*e* — miły*i*
siniah*a* — siniaho — sinih*a*
pieknah*a* — pieknaho — piekn*y*ha
dobrah*a* — dobraho — dobr*y*ha
miłah*a* — miłaho — mił*y*ha.

Na kančatku, oś widać, adny pišuč „*a*“, druhija — „*e*“, „*i*“, „*o*“, značycca usiak pišuč, a hawaryć usie haworuć adnastajna, bo usie adnastajna u henych sławach i im padobnych nijasna wyhawarywajuć astatni hamanok.

Hamanki „*o*“ i „*e*“ lubiuć jasnaha wyhaworu, praz toja mohuć być pad naciskam (pad akcentam) jak užo pryhadziłasia hawaryć; značycca pa adnamu u słowiä, abo pa dwa u sławach — z dwuch słoû złožanych,

jak: biełaboki, ciomnašery.

Nijasnyjaž, niapeûnyja hučnyja hamanki najbolš padobny da „*a*“.

Oś dźla hetaha, dy i dźla taho, što kab usie u padobnych razoch słowy mieli adnastajny kančatak, bo tak užo smat chto pišyć:

błahoh*a*, małoh*a*, čužoh*a*,

dyk i treba pisać:

pieknah*a*, dobrah*a*, miłah*a*.

Taksama, kab usie adnastajnaha sposabu pisańnia trymalisia — treba pisać:

pieknyj*a*, dobryj*a*, miłyj*a*,

bo nijasny hamanok na kančatku bolš padobny na „a“, mieńš na „i“, a jašče mieńš na „e“.

* * *

Ustanaûlajučy adnastajny sposab pisańnia nijasnych hamankoû u fleksijach — na samym kančatku słoû i u sufiksach — u kancawych składach słoû, — treba mieć na pamiaci kab formaû našaj biełaruskaj haworki ni žmïńšać, bo formy — heta jość bahactwa haworki, heta jaje ružnić ad druhich haworak.

Da formaû naležyć:

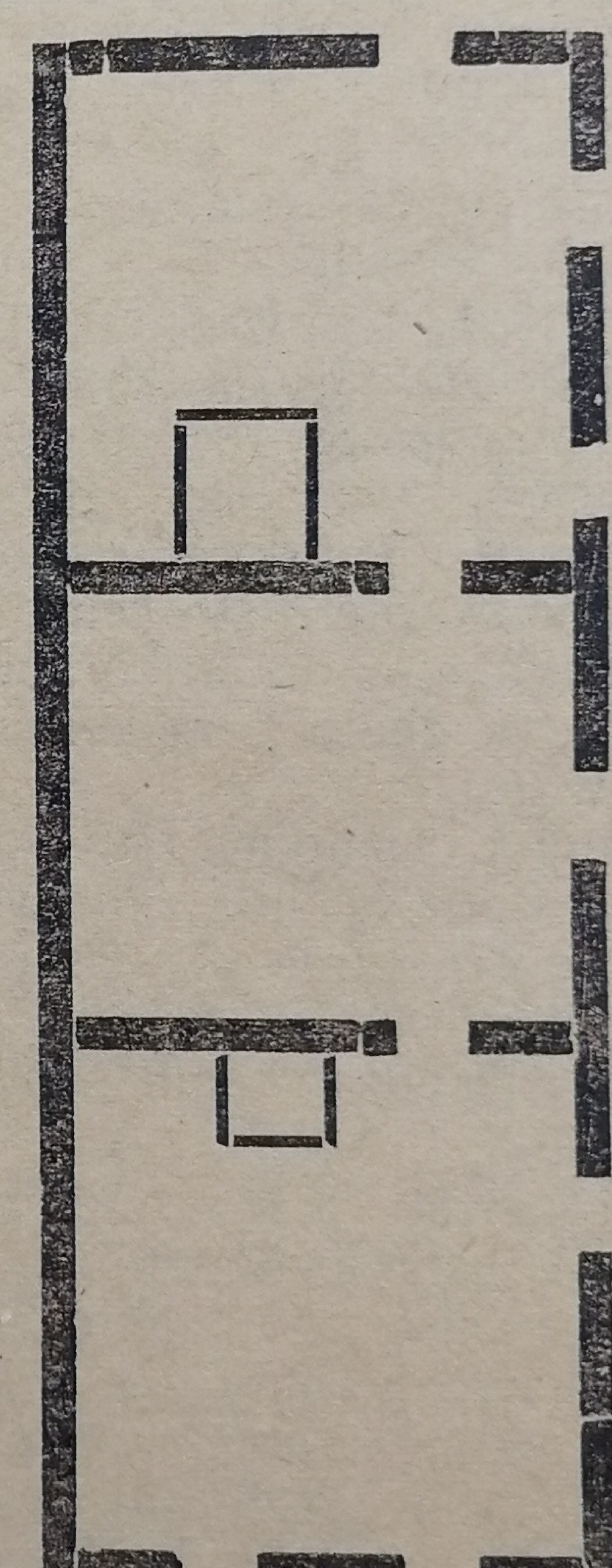
	adna forma		druhaja forma
1)	jon idzi*eć*	—	jon idzi*e*
	jon piaj*eć*	—	jon piaj*e*
2)	rabić	—	rabici
	pïjać	—	pïjaci
3)	iduć mužyk*i*	—	iduć mužyk*ie*
	maje wał*y*	—	maje wał*è*
4)	našaj chat*y*	—	naša*je* chaty
5)	z mamaj	—	z mamaju
	z piłoj	—	z piłoju
6)	idziom	—	idzïmó
	addadziom	—	addamó

(Dalej budziä).

Akćub.

Jak lepi budawacca.

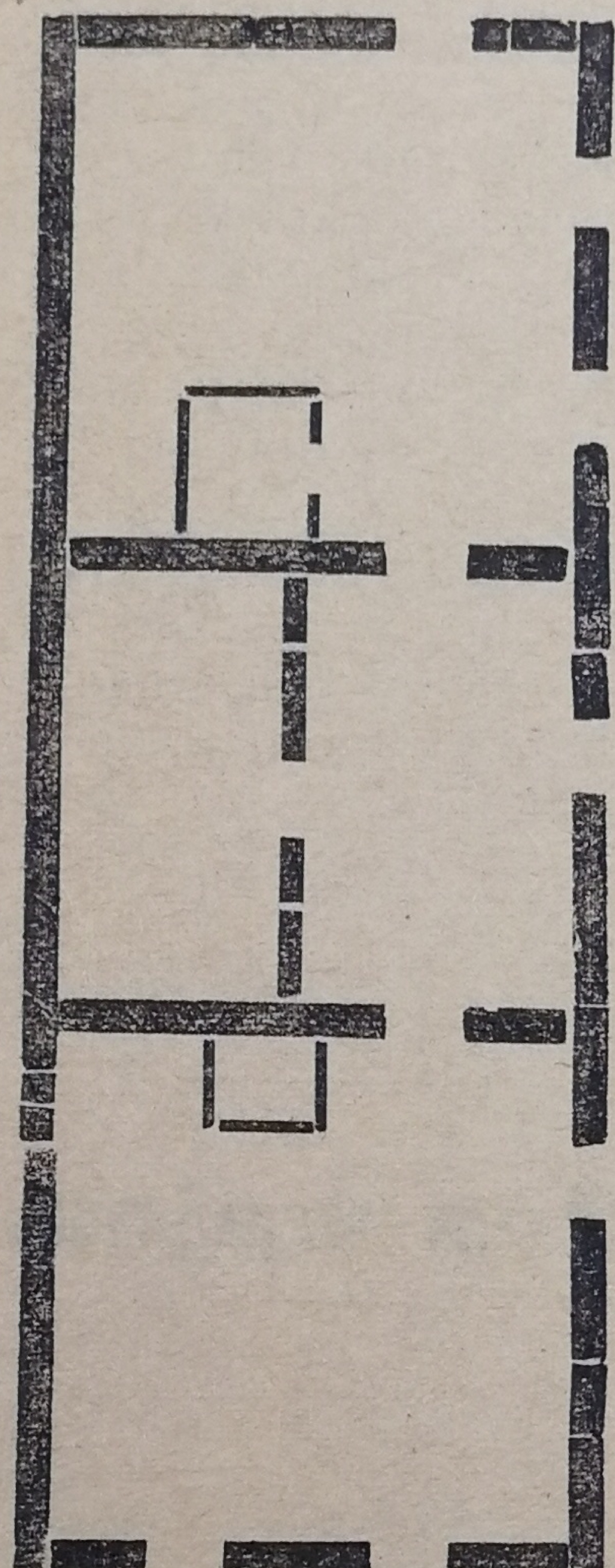
Bahaciejšy ci ryzykaûniejšy haspadar buduicca abšyrniej. Dom robić— na dwa kancy chaty. Heta, značycca, tak: stawiucca dwa zruby adzin ad druhoha wodal; miž imi robiucca sieni pad adnu strachu z chatami.



Časami sieni razbiwajucca napapałam, takšto u sianioch wychodzić jašče spižarnia ci waryûnia.

Ci u haspadarskuju chatu ci u čaladnuju išci treba praz adny sieni. A u hetych sianioch, jakto wodzicca u haspadarca, — i świńni zahlädajuć i husį i kury, tak što tut i brud

i smurod. Dobramu haściu kab uwyjści choć u čystuju chatu dyk treba smurodu u sianioch kaniešna pačuć i na brud nahladziecca.



Šmat jość inšych pryčyn dźla katorych hetkija damy budawać nî warta.

I naahuł kažučy—daûhich damoû budawać ni warta. Bo z taho biarwieńnia, što idzieć na doûhija damy, dyk možna zbudawać šmat prastarniejšy dom—kali budawać jaho roûnabokim.

Oś dla prymieru taki prykład.

Dom — na dwa kancy chaty, pamiž imi — sieni. Daûžynioj chaty — pa 8 aršyn ścieny, a sianiej — 6 aršyn ad chaty da chaty. Ściah ścien budzić taki: z adnaho boku daûžynia domu 22 aršyny (bo adnej chaty 8 arš., dy sianiej 6 arš., dy druhoj chaty 8 arš.) i z druhoha boku 22 aršyny, dy 16 arš. z dwuch kancoû domu ścieny (pa 8 aršyn 2 ściany) — usiaho kruhom (22+22+16)=60 aršyn daûžynia ścien domu. Z taho biarwieńnia, što pašło na 60 arš. ścien, možna zbudawać dom roûnaboki—usie 4 boki adnakowaj daûžyni, značycca—pa 15 arš. (60 : 4 = 15).

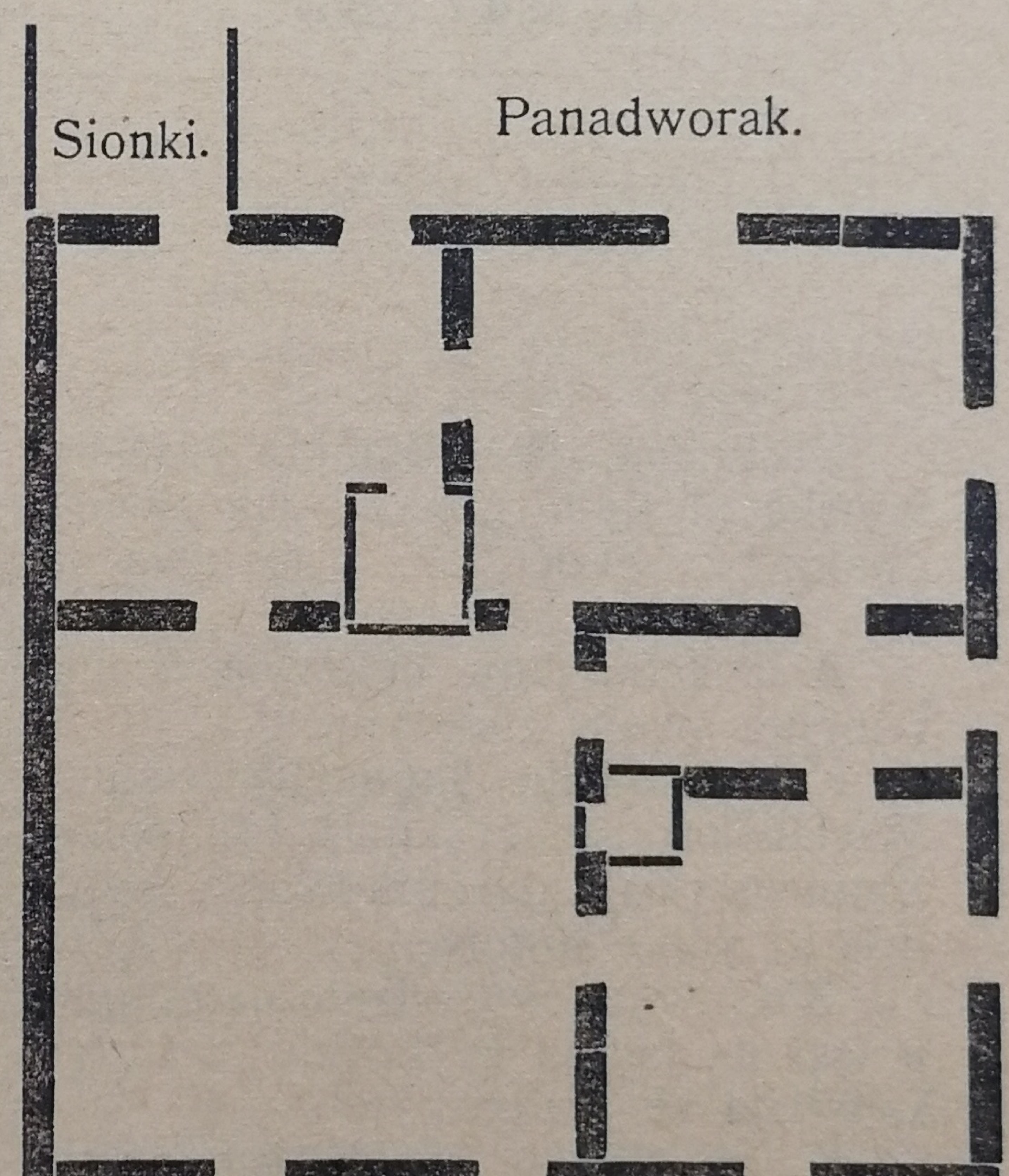
Hetki dom roûnaboki šmat prastarniejšy ad henaha doûhaha domu, choć ściah ścien adnaho i druhoha—pa 60 arš. kruhom u každaha.

Z woka peûnašto nielha hetaha wiedać. Praztoja moža mała budawali ludzi roûnabokija damy, a bolš douhija, — heta jašče i praz toja, što wuziejšy dom lahčej budawać.

Oś nawuka što patrebna — zaraz heta pakažycca.

Doûhi na 22 aršyny dy na 8 aršyn šyroki dom zajmić miejsca 8 radoû pa 22 aršyny płoskija, usiaho (22 × 8) = 176 płoskich aršynaû.

A roûnaboki zajmić 15 radoû pa 15 aršynaû—dyk usiaho (15×15)=225 aršynaû płoskich.



Značycca, kab zamiest padłohi z doščak dać pamost, wymaściûšy aršynowymi plitkami, dyk treba byłob u roûnabokim domiä wyłažyć ich

	štuk	225
a u doûhim . .	„	176
na štuk		49

treba holš plitak wymaścić napadłohu u roûnabokim domiä.

Z hetaha widać, što roûnaboki dom na 49 aršyn płoskich bolš miejsca zajmaić, a značycca —jon abšyrniejšy ad doûhaha dy wuzkoka.

Kali na 49 płoskich aršyn roûnaboki bolšy, dyk heta značycca — na całuju adnu chatu (pakoj) dom prastarniejsy, ličucy chatu pa 7 aršyn ścieny (7 × 7 = 49).

Značycca, kali biarwieńnia idzieć na ścieny adnalkowa što na doûhi toja i na roûnaboki, dyk roûnaboki dom prastarniejšy budzïć. Peûnaž — prastarniejšy dom blizka što i dahadniejšy.

(Dalej budzić).

A. B.

Z darohi.

Dastaûsia ja u Stańki. Heta-ni wioska ni siało, a tolki—jak zwuć— „pahost“. Staić dy dwa damy, — woś i ûsio.

A usiožtki jany cikawyja Stańki, i majuć swaju historyju.

Palawaû kališ daûnymi časami u Wiciäbskaj puščy kniaź Uchtomski. Zmučyûšysia, dy zbłudziûšy, byû z inšymi natta sumny.

Ščaśliwym wypadkam natknulisia u lesï na takuju pryhožuju haru, što zabylisia ab biadzie.

Kniaź skazaû zrabić tut prystaniščä, nazwać heta miejsca: „Stańki“, i tutža zbudawać

I ciapier, chacia užo na henaj hare lesu nima, wid z jaje wielmi pryhožy nawakoł. Zdalok siniejuć lasy, nidaloka bliščyć aziarkò, a u jom adbiwajucca klaštornyja damy i carkwa,

Chacia Stańki na pieršy pohlad wyhladajuć abmioršymi, chacia u budnija dni žyćcia ni widać, — u światy usiožtki ažywaja, a na św. Hannu Stańkoû i ni paznać. Z usich bakoû spiäšać u Stańki nawat z Wiciäbska, — za 30 wiorst prychodziuć ludzi. Stańki tady robiucca dla akaličnych biełarusoû kaławarotam žyćcia relihijnaha, hrumadzianskaha i handlowaha. Tut dziakwajuć Bohu za letnija zbiory; tut spatykajucca rodnyja, swaje dy znajomyja; tut kuplajuć patrebnyja ręčy u chatnim žyćci.

U Stańkoch možna šyryć biełaruskija knižki, bo jość ščyryja biełarusy miž panami i siälanami. Nidachwat hazety biełaruskaj dajecca tut u znaki.

L. Małyšewič.

Pra wajnu.

Pakwapilisia jany z wiasny siolïta napaści u Francii na krepaść pad Werdynam, zpaûhodu piorlisia tudy, ułažyli sotni tysiačaû wojska — i usiožtki u Werdyn ni papali. Astatnimi časami francuzy adpiorli niemcaû nazad z pad Werdyna, a nidaûna pierš—francuzy i anhličaniä razam zmahli niemcaû kala horadu Perron i pacisnuli niemcaû šmat nazad.

Aûstryjaki wiasnoj, bokam kala Šwajcaryi, papnulisia na Italjancaû, spadziajučysia pacisnuć ich u lewa, pad mora i tam zachapić akružyûšy.

Až pad toj čas ruskajä wojskä

tak napiorła na aûstryjakaû, stolki šmat ich zaharnuła u plen i tak daloka pasunułâsia u Haliciju, što aûstryjaki natta strywožylisia, wiarnuli čaćś wojska z Italii kab baranicca u Halicii. A tady Italjancy dawaj hnać aûstryjakaû nazad I uznoû pasowywajucca dalej u Aûstryju.

Praz zimu Serbskaja armija aprawiłasia adpačyušy na hreckick abytkoch miž mora, letam pirajechała iznoû na wajnu i honić ciapier Baûharaû sa swajej staronki won.

Tymčasam räšyłasia Rumynija bicca iz niemcami, iz baûharami, iz turkami. A sa złości na jaje niemcy rynulisia wialikaj siłaj z dwuch bakoû—zAusryi ad Serbii i z Baûharyi bieraham Čornaha mora. Alï i rumyny dobra adbiwalisia, a tymčasam ruskajä wojskâ padaśpieła tudy i ciapier prydzicca niemcam nazad pnucca.

Takšto siolïta udača na wajnie wypała ruskim i kumpanam ruskich.

Piciar.

31 studnia siolïta załažyłâsia tut Biełaruskaja Tawarystwa dla pomačy paciarpieûšym ad wajny. Tahož dnia byû wybrany Kamitet kirawać sprawami Tawarystwa. Nichwat ludziej da pracy tym paškodziû Kamitetu, što jon nia zmoh stolki usłužycca ludziam, skolki treba było. Usiožtki što možna toja zrabiłasia. Sabraû Kamitet bolš 53.000 rubloû i na hetyja hrošy dawaû paciarpeûšym pomač hrašyma, parkalam, chustkami, bializnaj, čarawikami. Haduić caławiek 50 školnikaû (nižšych škoł, siarednich i wyžšych); štuk 10 małych dziaciej, i caławiek 10 kabiet-sałdatak z małymi dziaćmi. Aproč taho dla kabiet i dziûčat jošć šwalnia, dzie dajecca rabota i mašyny šyć—kali chto umieić, i dzie wučuć šyć—kali chto chočyć. Starańnia ciapier Kamitet robić kab załažyć stałoûku (charûnu dzie bylib pa schodnaj canie i zadarma dla biednych zdarowyja abiedy. Alï dahetul charčeûni załažyć niûdałosia, bo nichwat užo hrošy i kwatery nielha patrebnaj znajści.

Kamitet mieścicca na Znamïnskaj wulicy u d. № 36, kw. 54. Telefonu № 253—49.

Szwalnia — na Wialikim Kazackim zawułku u d. № 6, kw. 18.

Kwatery dla wučniaû:
Kaciaryninski kan. № 72, kw. 23, telefonu № 685—64;
Znamïnskaja wul. d. № 36, kw, 54, telefonu № 253—49;
6-ja Raždziestwïnskaja wul., d. № 39, kw. 17 (dla dziûčat);

Kwatery dla Kabiet:
Wialiki Kazacki zawułak, d. № 6, kw. 18;
Kaciarynïnski kanał, d. № 72, kw. 25.

Štodzień wiečaram u Kamiteciä źbirajucca čyny kamiteckija, a dniom pracujuć siabruki tawaryskija i naniatyja ludzi.

Pry Kamitecia ucïkačom usłužywajuć: doktar, 2 adwakaty i 3 budaûničyja.

Kab naležyć da Tawarystwa treba dać 3 rubli składčyny. Statut wysyłaicca usim zadarma.

Usiaho patrochu.

Narodnaja mudraść.

1.

Pilnuj dobra haspadarki —
Buduć u haršku i świečki i skwarki.

2.

Niaśmiełaha ad naûmiełaha ni raspaznaiš.

Žarty.

1.

Ni śpiašy kaza u les —
Waûki—twaje buduć.

2.

Prymusa u rabociä —
ciažej čym u jadzie! . .

3.

Usio nos wyciraić —
Jak nowuju nasatku maić.

Zahadka.

20 kadoû tamu nazad baćka ad mianie byû na 20 hadoû starejšy, a ciapier ja ad syna na 20 hadoû starejšy. Mnie ciapier iz synam razam hadoû stolki — skolki na lik baćku majmu adnamu. A skolki nam wieku każdamu pa asobku?

a--b.

Razhadki da № 1.

1) Roûnaha sabie. 2) Kniha.

„Zahlanie soncä i û naša wakonca".

Biełaruskaja wydawieckaja supołka (Piciar, Bazyloûski abytok, 4 linija, d. 45, 16) maić na składzi usilakija biełaruskija knižki. Wysyłaić nakładnoj płatoj i biaz zadatku.

Kamitet Biełaruskaha Tawarystwa

dla pomačy paciarpieûšym ad wajny (Piciar, Znamînskaja wulica, d. № 36, kw. 54) prymaić stodzień, a najlepi wiečaram ad 7 da 9 hadziny, usilakija nipatrebnyja kamu rečy: šapki, polty, adziežu, bializnu, abućcio, knižki i hrošy — usio na karyść pahalełym ad wajny.

Każdy dobry biełarus, katory lubić swoj rodny Kraj i swaich ludzcaû z rodnaha Kraju, możyć prypisacca da Biełaruskaha Tawarystwa, daûšy na składčynu u Tawarystwä 3 rubli na hod.

A chto możyć usłužycca pracaj—dyk proša udacca da Kamitetu i pryznacca ab hetym, — ludzi patrebny da pracy.

„Biełaruskaja Wiečaryna".

12. Listapada hetaha hodu adbudzicca u teatry „Połłak" (Piciar, Halernaja wulica, d. № 33). Na sceniä buduć dzwie štuki: „Jak jany žanilisia" i „Pa räwizii", a tady skoki. Pa ûsim hetym na sali u teatry buduć skoki i hulni dla ûsich. Bilety na wiečar canoj ad 1 r. 05 k. da 4 r. 75 k. pradajucca zahadzia u Kamiteciä Biełaruskaha Tawarystwa dla pomačy paciarpieûšym ad wajny (Piciar, Znamînskaja wul. d. № 36, kw. 54, telefonu № 253-49). Miejsc usiaho trysta.

Rädaktar-wydawiec Adw. Budźka.

«Русско-Французская Типографія». Петроградъ, Офицерская, 6.